

סיכום

עיקרי הש"ס

מפרק תפילת השחר

מועיל שכל אחד יוכל לשנן ולדעת
את כל עיקרי הש"ס בזמן קצר
עוזר מאד להצלחה במבחנים

פרק רביעי – תפילת השחר

ברכות דף כו

אינו יכול להתפלל פעמיים. [מעוות לא יוכל לתקון¹].

(3) טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת: (כו:)

מתפלל בליל שבת - 2 תפילות של שבת.

(4) טעה ולא התפלל מנחה בשבת: מתפלל במוצאי שבת - 2 תפילות של חול.

מבדיל בתפילה הראשונה. [כי צריך להתפלל קודם את התפילה שזמנה עכשיו].

אם לא הבדיל בראשונה - והבדיל בשניה: לא עלתה לו הראשונה לתפילת תשלומין. [כי גילה דעתו שרוצה להתפלל זאת לתשלומין על שבת. וחייבים להקדים קודם את התפילה שזמנה עכשיו. רש"י].

(ג) טעה ולא הזכיר: (המשך מלא הבדיל בראשונה)

[1] משיב הרוח ומוריד הגשם. (וגם לא הזכיר מוריד הטל. שו"ע). [2] ותן טל ומטר לברכה - מחזירים אותו. [3] אתה חוננתנו - אין מחזירים אותו. [כי יכול לאומרה על הכוס].

(ד) תפילות אבות תיקנום / כנגד קרבנות

[1] לרי יוסי ברבי חנינא - תפילות אבות תיקנום: שחרית - אברהם. [אל המקום אשר יעמדי שם].

מנחה - יצחק. [ויצא יצחק לשוח' בשדה לפנות ערב].

ערבית - יעקב. [ויפגע' במקום - וילן שם]. מוסף - חכמים. [כי חכמים הסמיכו את כל התפילות כנגד הקרבנות, ולכן תיקנו תפילה גם כנגד מוסף].

[2] לריב"ל - תפילות כנגד הקרבנות: שחרית - תמיד של שחר.

מנחה - תמיד של בין הערביים. ערבית - אברים ופדרים.

(א) זמני התפילות

(1) שחרית:

לת"ק - עד חצות.

לרי יהודה - עד סוף 4 שעות. והלכה כמותו (כו.).

[ותיקין - מתפללים בנץ החמה. (דמקדימים לעשות המצוה)].

(2) מנחה:

לת"ק - עד הערב.

לרי יהודה - עד פלג המנחה.

הלכה - דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד (כו.).

(3) ערבית:

אין לה קבע.

פירוש: [1] זמנה כל הלילה. [2] תפילת ערבית רשות (לדעת המשנה) (כו:).

(4) מוסף:

לת"ק - עד חצות.

לרי יהודה - עד סוף 7 שעות.

[המחלוקות בין רי יהודה לחכמים - זה בגלל זמני הקרבנות (שהתפילות כנגדם). שנחלקו עד מתי זמן קרבנות: (1) תמיד של שחר (2) תמיד של בין הערביים (3) מוסף (כו:)].

(ב) תפילת תשלומין

(1) טעה ולא התפלל שחרית / מנחה / ערבית:

מתפלל פעמיים את התפילה הבאה אחריה. [אבל אין לו שכר תפילה בזמנה].

[גם בטעה במנחה: אין בזה משום עבר יומו בטל קרבנו - דתפילות הם רחמים, ויכול להתפלל מתי שרוצה].

(2) לא התפלל במזיד:

¹ 'מעוות לא יוכל לתקון' - זה מי שביטל ק"ש / תפלה של שחרית / ערבית.
'חסרון לא יוכל להמנות' - זה מי שנמנו חבריו לדבר מצוה, ולא נמנה עמהם.

מוסף - קרבן מוסף.

[זמני התפילות - הם לפי זמני הקרבת הקרבנות].

ה) פלג המנחה

1) מנחה גדולה וקטנה

מנחה גדולה - מ6 וחצי שעות. [כי מאז אפשר להקריב תמיד של בין הערביים].
מנחה קטנה - מ9 וחצי שעות. [כי אז היו רגילים להקריב את התמיד].

2) פלג המנחה:

ב- 10 ו3/4 שעות. [חצי מהזמן שממנחה קטנה - עד השקיעה].
(מה שאומר ר' יהודה שאפשר להתפלל 'עד פלג המנחה' - הכוונה עד סוף החצי הראשון).

ברכות דף כז

בדף זה יש 7 סוגיות, ו121 נושאים.

א) כשצריך להתפלל מוסף

ומנחה:

לרבנן – מתפלל קודם מנחה. [שהיא יותר תדירה]. והלכה כרבנן. (כח).
לר' יהודה – מתפלל קודם מוסף. [כי לדעתו תפילת מוסף רק עד סוף 7 שעות – וזמנה עובר].

ב) 5 דברים העיד ר' יהודה בן

בבא: [במסכת עדיות]

1] ממאנין את הקטנה.
[מלמדים אותה למאן - כאשר נישואיה מפריעים לבעלה לייבם את אחותה הגדולה. [מדין 'אחות אשתו']]

2] משיאין את האשה - על פי עד אחד.

3] תרנגול נסקל בירושלים - על שהרג את הנפש.

4] יין בן 40 יום - מתנסך על המזבח. [כי כבר נחשב 'נסך שכר']]

5] תמיד של שחר - קרב בארבע שעות. [ולכן הלכה כר' יהודה, כי כל הדברים שהעידו במסכת עדיות - הלכה כמותם].

ג) המן כבר נמס בשעה הרביעית:

כי כתוב שלקטו אותו 'בבוקר בבוקר', ולכן זמנו מוקדם מהתמיד שכתוב בו רק 'בבוקר'.

[לרבנן: עד חצות נקרא 'בוקר'. ו'בבוקר בבוקר' הוא חצי מהזמן - עד סוף 3 שעות.
לר' יהודה: עד סוף 4 שעות נקרא 'בוקר'. ו'בבוקר בבוקר' מוקדם בשעה - עד סוף 3 שעות].

ד) תפילת ערבית של שבת - מפלג

המנחה של ערב שבת

רב - התפלל. [כי פסק כר' יהודה שזמן ערבית - מפלג המנחה].

רב הונא ורבנן - לא התפללו עד שחשכה. [כי פסקו כחכמים שזמן ערבית - משחשכה].

ההלכה לא נפסקה - ויכולים להתנהג כרבנן או כר' יהודה.

ה) ממעשה שהיה אצל רב - לומדים 3 דברים:

1] אפשר להתפלל ערבית של שבת - מפלג המנחה של ערב שבת. [כמו שרב התפלל].

2] תלמיד 'חבר' - מתפלל אחורי רבו. [כמו שר' ירמיה התפלל מאחורי רב].
[אבל 'תלמיד' - אסור]. [לרש"י - משום יוהרא. לתוסי' - כי נראה כמשתחוה לרבו].

3] אסור לעבור לפני המתפלל. [כמו שרב לא עבר לפני ר' ירמיה].
[אבל מחוץ לארבע אמות - מותר].

ו) כבוד רבו

1) אסור להתפלל: (כז):

1] כנגד רבו. [דהיינו לידו, כי מראה כאילו הם שוים].
2] אחורי רבו.

2) 4 דברים גורמים לשכינה שתסתלק מישראל:

1] המתפלל אחורי רבו.
2] הנותן / המחזיר שלום לרבו. [כשאר כל אדם, ואינו אומר 'שלום עליך רבי']].
3] החולק על ישיבתו של רבו.
4] האומר דבר שלא שמע מפי רבו.

ז) המתפלל תפילת שבת מפלג

המנחה:

1) אסור בעשיית מלאכה.

(רבי נכנס למרחץ אחרי תפילת שבת רק להזיע - והיה קודם שגזרו חכמים לאסור זאת).

התפלל בטעות: [שחשב שכבר לילה] ביחיד - אין תפילתו תפילה. [ומותר בעשיית מלאכה].

בציבור - תפילתם תפילה. [גם כשהתפללו של מוצאי שבת בשבת - כי לא הטריחו אותם להתפלל שוב].

2) יכול לקדש על הכוס - גם לפני שחשכה.

3) המתפלל ערבית של מוצאי שבת - מפלג

המנחה של שבת:

יכול לעשות הבדלה. (רק במקום אונס - שצריך למהר למצוה. שוי"ע).²

ח) תפילת ערבית רשות / חובה:

לרבן גמליאל - חובה. וכן פסק אביי. ל: 1) משנה 2) ר' יהושע - רשות. וכן פסק רבא.

2) 3 פעמים ציער רבן גמליאל את ר'

יהושע:

1] בקביעת זמן ראש השנה. [ששנה אחת חייב את ר' יהושע לבוא אליו במקלו ובתרמילו ביום הכיפורים שחל להיות לפי חשבוננו].

2] כשרבי צדוק העיד שנפל מום בבכור בהמה שלו מעצמו. [ונחלקו האם כהן 'תלמיד חכם' נאמן להעיד שלא הוא הטיל מום בבכור. והעמיד את ר' יהושע על רגליו].
3] במחלוקת אם תפילת ערבית חובה או רשות. [שהעמיד את ר' יהושע על רגליו].

3) העמידו דווקא את ר' אלעזר בן עזריה

לנשיא:

כי הוא: 1] חכם. 2] עשיר. [ויכול לשאת ולתת עם הקיסר]. 3] דור עשירי לעזרא. [יש לו זכות אבות, ולא ייענש ע"י רבן גמליאל].

² מחלוקת ב3 דברים איך היה המעשה:

[1] אם התפלל בצד עמוד - או בצד תמרה.

[2] אם היה ר' ישמעאל ברבי יוסי - או ר' אלעזר ברבי יוסי.

[3] אם התפלל של שבת בערב שבת - או של מוצאי שבת בשבת.

ברכות דף כח

בדף זה יש 7 סוגיות, ו-8 נושאים.

א) עמוני ומואבי בזמן הזה:

לרבן גמליאל: עמוני - אסור לבוא בקהל. [לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה"י. ואף שבלבל סנחריב את האומות - כבר שבו עמון למקומם, ככתוב 'ואחרי כן אשיב את שבות בני עמוני'].

לר' יהושע: עמוני ומואבי - מותרים לבוא בקהל. [כי כבר בבלל סנחריב את האומות, והולכים אחרי רוב העולם שמותרים. וכמו שבבני ישראל כתוב 'ושבתי את שבות עמי ישראל' - ועדיין לא שבו, כך יתכן שעמון לא שבו עדיין]. והלכה כרבי יהושע.

ב) זמן תפילת מוסף:

לר' יהודה: עד 7 שעות.

וכשיש לפניו מוסף ומנחה - יקדים מוסף שזמנה עובר.

[המתפלל מוסף אחרי זמנה - נאמר עליו: 'ינוגי ממועד אספתי' - שעל שאיחרו את זמני ה'מועדים' בירושלים, נעשים שבורים [ינוגי] ו'אסופים' וכלים].

(המתפלל שחרית אחרי 4 שעות לר' יהודה - נהיה ביגון. [ינוגי ממועד אספתי' - מלשון 'דלפה נפשי מתוגה', ו'בתולותיה נוגות'. (אינו חמור כמוסף שנהיה שבור ונאסף - כי יש לו תשלומין במנחה. מהרש"א)].

לחכמים: כל היום. והמאחר אחרי 7 שעות - נקרא פושע.

כשיש לפניו מוסף ומנחה - יקדים מנחה שהיא תדירה. והלכה כחכמים.

2) קימה מפני חכמים / חזרה 40 פעמים

כשהיה ר' זירא חלוש מחמת לימודו - היה יושב על פתח בית המדרש של ר' נתן בר טובי, כדי שיעמוד כשיעברו החכמים ויקבל שכר. (והדרת פני זקן - ויראת מאלקיד'. בני יששכר). וכששמע ממנו שר' יוחנן הוא שאמר שהלכה כחכמים שמתפלל קודם מוסף - ולא ריב"ל כמו שהיה סבור - חזר על זה 40 פעמים.

ג) טעימה קודם מוסף ומנחה (כח):

לרב הונא: אסור לטעום כלום - לפני מוסף. לריב"ל: אסור לטעום כלום - לפני מנחה. ואין הלכה כמותם.

ד) אסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור:

רק כשהוא נמצא עם ציבור. [כשאינו עם הציבור: עדיף להתפלל ביחידות - כדי שיוכל לשמוע הדרשה. (בגמ' מדובר שהיה חלישות הדעת לדרשן - מזה שהאמורא לא הגיע)]³.

ה) ר' נחוניא היה מתפלל בכניסתו וביציאתו מבית המדרש:

בכניסתו: יהי רצון מלפניך ה' אלקי: [1] שלא יארע דבר תקלה על ידי. [2] ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. [שלא ישמחו חבריו על כשלונם, ויגרום להם שיענשו. והוא רעה נוספת חוץ מעצם הכשלון בדבר הלכה. רש"י]. [3] ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא. [4] ולא יכשלו חברי בדבר הלכה, ואשמח בהם.

ביציאתו: מודה אני לפני ה' אלקי: [1] ששמת חלקי מיושבי בית המדרש - ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. [חנונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה. רש"י]. [2] שאני משכים - והם משכימים. אני משכים לדברי תורה - והם משכימים לדברים בטלים. [3] אני עמל - והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר - והם עמלים ואינם מקבלים שכר. [4] אני רץ - והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא - והם רצים לבאר שחת.

ו) ר' אליעזר לימד לתלמידיו 4 דברים שיזכו בהם לחיי העולם הבא:

[1] הזהרו בכבוד חבריכם. [2] מנעו בניכם מן ההגיון. [1] לא תרגילום במקרא יותר מדאי - משום דמשכא. [2] משיחת הילדים. רש"י]. [3] הושיבו בן ברכי תלמידי חכמים. [4] כשאתם מתפללים - דעו לפני מי אתם עומדים. [כדי שתתפללו ביראה ובכוונה. רש"י].

³ ר' אויא לא הגיע לדרשה של ר' יוסף, ואב"י רצה להניח את דעתו של ר' יוסף, ולומר לו את טעם הדבר שלא יכל לבוא.

ז) ר' יוחנן בכה לפני פטירתו

בגלל 5 דברים:

- אם היו מוליכין אותו לדין לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר - היה בוכה.
עכשיו שמוליכין אותו לדין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה - שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים:
- [1] שאם כועס עליו - כעסו כעס עולם.
 - [2] אם אוסרו - איסורו איסור עולם.
 - [3] אם ממיתו - מיתתו מיתת עולם.
 - [4] אינו יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון.
 - [5] יש לפניו 2 דרכים - גן עדן וגיהנם - ואינו יודע באיזו מוליכים אותו.
ולא יבכה?⁴

⁴ לפני פטירתו אמר ר' יוחנן: [1] פנו כלים מפני הטומאה.
[2] הכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא ללזותו.

ברכות דף כט (כח: - ל.)

בדף זה יש 8 סוגיות, ו15 נושאים.

א) שמונה עשרה / 'מעין' שמונה

עשרה

1) 3 שיטות:

1] לרבן גמליאל: צריך להתפלל 'שמונה עשרה'.

2] לרבי יהושע: יכול להתפלל 'מעין' שמונה עשרה.

3] לרבי עקיבא: אם שגורה תפילתו בפיו - יתפלל שמונה עשרה. אם לא - יתפלל 'מעין' שמונה עשרה.

יש 2 שיטות (כט.) בביאור 'מעין' שמונה עשרה:

לרב: מעין כל ברכה. [שאומר תחילת וסוף כל ברכה].

לשמואל: אומר ברכה אחת 'הביננו', וכולל בה את כל הברכות האמצעיות.

1] הביננו ה' אלקינו לדעת דרכיך. 2] ומול את לבבנו ליראתך. 3] ותסלח לנו 4] להיות גאולים. 5] ורחקנו ממכאובינו. 6] ודשננו בנאות ארצך. 7] ונפוצותינו - מארבע תקבץ. 8] והתועים - על דעתך ישפטו. 9] ועל הרשעים תניף ידיך. 10] וישמחו צדיקים 11] בבנין עירך ובתקון היכלך 12] ובצמיחת קרן לדוד עבדך, ובעריכת נר לבן ישי משיחך. 13] טרם נקרא - אתה תענה. ברוך אתה ה', שומע תפילה.

אביי קילל על מי שמתפלל 'הביננו'.

2) במוצאי שבת:

לשמואל: אין מתפללים 'הביננו' במוצאי שבת ויו"ט - כי צריך לומר הבדלה בחונן הדעת.

[אי אפשר לאומרה ברכה רביעית בפני עצמה, כדעת ר' עקיבא - כי אין הלכה כמותו.]

מר זוטרא הקשה: שיכללו הבדלה ב'הביננו'.

3) בימות הגשמים:

לרב ביבי בר אביי: אין אומרים 'הביננו' בימות הגשמים, כיון שצריך לשאול גשמים בברכת השנים.

[אם יוסיף בברכת השנים: יטרד בתפילתו - כי זה באמצע הברכה.]

אבל אם יוסיף - 1] הבדלה בחונן הדעת. 2] שאלת גשמים בשומע תפילה: לא יטרד - כי זה בתחילת / סוף הברכה.

בדיעבד אם שכח 'ותן טל ומטר' - מזכיר בשומע תפילה. אבל לכתחילה - צריך להזכיר בברכת השנים].

4) 3 דיני הביננו: (ל.)

1] מברך 3 ראשונות ואחרונות כראוי. 2] אינו צריך לחזור ולהתפלל. 3] אומרה מעומד.

ב) תפילה קצרה

1) 5 שיטות בנוסח הברכה:

המהלך במקום סכנה - מתפלל תפילה קצרה.

1] לרבי יהושע: 1] הושע ה' את עמך, את שארית ישראל. 2] בכל 'פרשת העיבור' - יהיו צרכיהם לפניך. ברוך אתה ה', שומע תפילה.

יש 2 ביאורים ב'פרשת העיבור': (כט:):
לשון א': בכל 'פירושי תיבת העיבור'.
אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם: 1] 'עברה' [כעס] 2] כאשה 'עוברה' - יהיו כל צרכיהם לפניך.

לשון ב': 'פורשים לעבירה'. אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה - יהיו כל צרכיהם לפניך.

2] לר' אליעזר: המהלך במקום גדודי חיה וליסטים - מתפלל: 1] עשה רצונך בשמים ממעל. 2] ותן נחת רוח ליראיך מתחת. 3] והטוב בעיניך עשה. בא"י, שומע תפילה.

3] לברייתא בדעת ר' יהושע: 1] שמע 'שוועתי עמך ישראל. 2] ועשה מהרה בקשתם. בא"י שומע תפילה.

4] לר' אליעזר בר צדוק: שמע 'צעקתי עמך ישראל וכו'.

5] לאחרים: 1] צרכי עמך ישראל מרובין - ודעתם קצרה. 2] יהי רצון מלפניך ה' אלקינו: שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גויה וגויה די מחסורה. בא"י, שומע תפילה. והלכה כאחרים.

1] לר' הושעיא: כל שתפילתו דומה עליו כמשאוי.

2] לרבנן: כל שאינו אומרה בלשון תחנונים.
3] לרבה ורב יוסף: כל שאינו יכול לחדש בה דבר.

[ר' זירא אמר, שהוא יכול לחדש - אבל חושש שמא יטעה ולא יידע לחזור למקום שהפסיק].

4] לאביי / ר' חנינא - בני אבין: כל שאינו מתפלל עם דמדומי חמה. שחרית - בנץ החמה. מנחה - סמוך לשקיעה. [ייראוך עם שמש - ולפני ירח דור דורים].
בארץ ישראל קיללו על מי שמתפלל מנחה סמוך לשקיעה, שמא יעבור זמנה.

ה) 3 שיטות כנגד מה תיקנו ברכות שמונה עשרה:

1] להלל ב"ר שמואל בר נחמני: כנגד 18 אזכרות (שמות הקי) שבמזמור 'הבו לה' בני אלים.

[ברכת הצדוקים - כנגד 'קל הכבוד הרעים'].

2] לרב יוסף: כנגד 18 אזכרות שבק"ש.

[ברכת הצדוקים: כנגד 'אחד' שבק"ש].

3] לריב"ל: כנגד 18 חוליות שבשדרה. [שכורעים בהם בשמונה עשרה].

[ברכת הצדוקים - כנגד חוליה קטנה שבשדרה].

2) ברכות שבת, ר"ה, ותענית:

1] 7 ברכות שבת - כנגד 7 קולות שאמר דוד על המים.

2] 9 ברכות ר"ה - כנגד 9 אזכרות שאמרה חנה בתפילתה. [שבר"ה נפקדו שרה רחל וחנה].

3] 24 ברכות תענית - כנגד 24 רננות שאמר שלמה בשעה שהכניס הארון לקודש הקדשים. [אומרים רק ביום שצריכים רחמים - כמו ששלמה אמר בזמן שהוצריך לרחמים].

ו) 3 שיטות בכריעות בתפילה:

(כח:)

1] לריב"ל: עד שיתפקו כל חוליות שבשדרה.

2] לעולא: עד שיראה כנגד לבו שני קמטים למעלה ולמטה, ובשר כרוחב איסר באמצע.

2) תפילה קצרה שונה מ'הביננו' ב3 דברים: (ל.)

1] אינו מברך 3 ראשונות ואחרונות. 2] כשמגיע לביתו - חוזר ומתפלל. 3] יכול להתפלל כשמהלך.

ג) הרוכב על החמור:

ל: 1) משנה. 2) ת"ק בברייתא: 1] אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד ממנו להתפלל. 2] אם לא - יחזיר פניו לצד ירושלים. 3] אם אינו יכול - יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים.

לרבי בברייתא: (ל.) אף ביש לו מי שיאחז חמורו - ישב במקומו ויתפלל. [כי אין דעתו מיושבת עליו, מפני עיכוב הדרך]. והלכה כרבי.

2) יכוין לבו: (ל.)

1] סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות - יכוין לבו כנגד אביו שמשמים. [והתפלל אל ה'].

2] בחו"ל - כנגד ארץ ישראל. [והתפללו אליך דרך ארצם].

3] בארץ ישראל - כנגד ירושלים. [והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת].

4] בירושלים - כנגד בית המקדש. [והתפללו אל הבית הזה].

5] בבית המקדש - כנגד בית קדשי הקדשים. [והתפללו אל המקום הזה].

6] בקדשי הקדשים - כנגד הכפורת.

7] היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו עומד לפני הכפורת.

3) יחזיר פניו: (ל.)

מי שהוא עומד:

במזרח - יחזיר פניו למערב.

במערב - יחזיר פניו למזרח.

בדרום - יחזיר פניו לצפון.

בצפון - יחזיר פניו לדרום.

נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. [כמגדל דוד צוארך (בית המקדש) בנוי לתלפיות' - תל שכל פיות פונים בו].

ד) 4 שיטות בהעושה תפילתו

קבע - אין תפילתו תחנונים: (כט:)

[3] לר' חנינא: אם מצטער לכרוע - די לו בכפיפת הראש, להראות שרוצה לכרוע.

ז) ש"ץ שטעה:

אין מעבירים אותו מהתיבה.

2) טעה בברכת הצדוקים:

מעבירים אותו. [כי חוששים שמא הוא צדוקי].
אם התחיל בברכה - אין מעבירים אותו. [כי רואים שאינו צדוקי].

3) בצדיק מעיקרו:

לאביי - אין מעבירים אותו. [כי צדיק מעיקרו - לא נהיה רשע].
(מה שיוחנן כהן גדול נהיה בסוף צדוקי - כי הוא ינאי המלך שהיה רשע מעיקרו).

לרבה - מעבירים אותו. [כי גם צדיק מעיקרו - יכול להיות רשע].
(יוחנן כהן גדול - אינו ינאי, אלא היה צדיק מעיקרו, ובכל זאת נהיה צדוקי).

ח) טעה ולא הזכיר:

1] משיב הרוח - מחזירים אותו. (אם לא אמר גם 'מוריד הטל'. שו"ע)

2] ותן טל ומטר לברכה:
אם נזכר לפני שומע תפילה - מזכיר בשומע תפילה.
לאחר שומע תפילה - מחזירים אותו.

3] אתה חוננתנו - אינו חוזר. [מפני שאומרה על הכוס].

4] יעלה ויבוא - חוזר לרצה.
כשסיים תפילתו - חוזר לראש.

יש 2 שיטות מה הכוונה 'סיים תפילתו':

1] עקר רגליו.
ברגיל לומר תחנונים 'אחרי' עקירת רגליים (כגון 'עושה שלום' 'שיבנה בית המקדש') - נקרא שסיים תפילתו רק כשסיים התחנונים.

2] כשסיים להתפלל - גם אם לא עקר רגליו.
ברגיל לומר תחנונים 'לפני' עקירת רגליים (כגון 'אלוקי נצור') - נקרא שסיים תפילתו רק כשסיים התחנונים.

ברכות דף ל (מתחילים כט):

בדף זה יש 5 סוגיות, 131 נושאים.

(א) תפילת הדרך (בגמ' כתוב אחרי המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה)

(1) 3 דברים אמר אליהו הנביא: (לר' יהודה אחי ר' סלא חסידא)

[1] לא תכעס [2] לא תשתכר - שמביאים לידי חטא.

[3] כשאתה יוצא לדרך - המלך בקונך וצא. דהיינו שצריך להתפלל תפילת הדרך.

(2) נוסחה:

יהי רצון מלפניך ה' אלקי: [1] שתוליכני לשלום. [2] ותציעיני לשלום. [3] ותסמכני לשלום. [4] ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך. [5] ותשלח ברכה במעשי ידי. [6] ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי. בא"י, שומע תפילה. לאביי: אומרה בלשון רבים – כדי שתתקבל תפילתו.

(3) מקומה:

משעה - שמהלך בדרך. עד - פרסה.

2 ביאורים ברש"י:

[1] אם כבר הלך פרסה - לא יאמר תפילת הדרך. (כי לא נחשב שנמלך בקונו לפני יציאתו לדרך. מאירי).

[2] רק בדרך שארכה פרסה - אומר תפילת הדרך. (כי פחות מפרסה - לא נחשב למקום סכנה).

(4) מעומד / מהלך:

לרב חסדא – מעומד. לרב ששת – יכול להלך. כשהשיירא עומדת - יאמר מעומד. [מהיות טוב - אל תקרא רע].

(ב) המשכים ויוצא לדרך / דורש

(1) היוצא לדרך בקרון או בספינה:

ל: [1] ת"ק בברייתא [2] אבוה דשמואל [3] לוי: יתפלל בביתו מעומד, ואח"כ יקרא ק"ש. [כי תפילה מעומד - עדיפה מסמיכת גאולה לתפילה].
(בספינה אי אפשר לעמוד - כי יש פחד ליפול למים).

ל: [1] ר' שמעון בן אלעזר [2] ר' אשי: קורא ק"ש ומתפלל בדרך. [כי סמיכת גאולה לתפילה - עדיפה מתפילה מעומד].

(2) כשלא יהיה לו בדרך שופר / לולב / מגילה:

יקיים המצוות בביתו אחרי עלות השחר. [אפילו שלכתחילה זמנם מהנץ החמה].

(3) בשבת שקודם הרגל, שמשכימים לומר דרשה:

[1] מרימר ומר זוטרא: היו אוספים מנין לביתם - קוראים ק"ש ומתפללים לפני נץ החמה - ואח"כ היו יוצאים לשיעור.

[2] ר' אשי: היה מתחיל את השיעור לפני תחילת זמן ק"ש. [כי היה לו טירחה לאחר את השיעור עד שיקרא ק"ש ויתפלל]. לפני נץ החמה - אמר למתורגמן הרבה דברים בבת אחת, ובזמן שהמתורגמן תירגם את דבריו - קרא ק"ש והתפלל מיושב. [כי לא רצה לצאת ולהטריח את הציבור].

כשהגיע לביתו - התפלל שוב מעומד. [כי לא יכל לכויין כראוי כשהתפלל מיושב].

(ר' אשי לא התפלל בביתו מעומד לפני תחילת זמן ק"ש - כי סבר כרשב"א, שסמיכת גאולה לתפילה עדיפה מתפילה מעומד).

(ג) 3 שיטות בתפילת מוסף ביחידות:

[1] לר' אלעזר בן עזריה: אפשר להתפלל מוסף רק בציבור. (כי תפילת מוסף נתקנה רק כנגד קרבן מוסף - שהוא קרבן ציבור).

[2] לחכמים: אפשר להתפלל גם ביחיד.

[3] לר' יהודה בשם ראבי"ע: כשמתפלל בציבור - רק השי"ץ מתפלל ומוציא את כולם. כשאינו לו ציבור - יתפלל ביחיד.

(2) להלכה:

ל: [1] ר' חייא בר רב [2] שמואל [3] ר' חנינא קרא - הלכה כר' יהודה בשם ראבי"ע.

ל: 1] ר' ינאי 2] ר' אמי ור' אסי (שהיו מתפללים במקום לימודם ביחיד. תוס') - הלכה כחכמים. [וכן נהג ר' ינאי].

ד) אם משער את עצמו שיוכל לכוין לבו:

יתפלל.
אם לא - אל יתפלל.

ה) טעה ולא הזכיר יעלה ויבוא בראש חודש:

1) בשחרית ומוסף:
ביחיד - חוזר.
בציבור - אינו חוזר.

2 ביאורים ברש"י:

1] כשמתפלל בציבור. [כי שומע משליח ציבור - וגם יזכירה בתפילה הבאה].
2] כשהשליח ציבור טעה. [כי לא הטריחו את הציבור - כשיזכיר בתפילה הבאה].

2) במנחה:

חוזר גם בציבור. [כי אינו יכול להזכיר בתפילה הבאה].

3) בערבית:

1] לר' ענן בשם רב: אינו חוזר. [כי בית דין אינם מקדשים את החודש בלילה].
2] לאמימר: בחודש מלא - אינו חוזר. [כי יזכיר בלילה השני שהוא ר"ח יותר עיקרי].
בחודש חסר - חוזר.

הדרן עלך תפילת השחר

פרק חמישי - אין עומדין

ברכות דף לא (מתחילים ל:)

בדף זה יש 13 סוגיות, 221 נושאים.

משנה ראשונה: (ל: - לג.)

במשנה יש 4 סוגיות.

נסכם את מה שהגמרא מבארת המשנה.

(מה שבדפים אחרים - יובא גם שם).

א) אין עומדין להתפלל אלא מתוך

כובד ראש.

נלמד מ'עבדו את ה' ביראה - וגילו ברעדה'⁵.
(ל:)

2) מתוך הלכה פסוקה: (לא.)

בברייתא: אין עומדים להתפלל - מתוך: [1]
דין. [2] דבר הלכה.
אלא מתוך הלכה פסוקה.

3 דוגמאות של הלכה פסוקה:

- [1] לאביי: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל - יושבת עליו 7 נקיים.
- [2] לרבא: מערים אדם על תבואתו, ומכניסה במוץ שלה - כדי שתהא בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר.
- [3] המקיז דם בבהמת קדשים - (1) אסור בהנאה. (2) מועלין בו.

להלכה:

רבנן: עשו כמשנה - כובד ראש.

ר' אשי: עשה כברייתא - הלכה פסוקה.

3) מתוך שמחה של מצוה:

בברייתא: אין עומדים להתפלל מתוך: [1]
עצבות. [2] עצלות. [3] שחוק. [4] שיחה. [5]
קלות ראש. [6] דברים בטלים.
אלא מתוך שמחה של מצוה.

ב) חסידים הראשונים: היו

שוהין שעה אחת ומתפללים -

כדי שיכוונו לבם לאביהם

שבשמים.

נלמד מ'אשרי יושבי ביתך - [ואח"כ] עוד
יהללוך סלה'. (לב:)

2) המתפלל צריך לשהות שעה אחת - אחר

תפילתו.

נלמד מ'אך צדיקים יודו לשמך - ישבו
ישרים את פניך'.

חסידים הראשונים היו שוהים שעה לפני
ואחרי כל תפילה, ומתפללים שעה.

מתוך שחסידים הם: [1] תורתם - משתמרת.

[2] מלאכתם - מתברכת.

ג) אפילו המלך שואל בשלמו -

לא ישיבנו.

רק במלכי ישראל. (לב:)

ב: [1] מלכי עכו"ם [2] אנס (גזלן) [3] קרון שבא
כנגדו:

אם יכול לקצר תפילתו - יקצר.

אם אינו יכול - יפסיק.

חסיד אחד לא השיב שלום לשר - באמצע
תפילתו.

[כי אם השר היה עומד לפני מלך בשר ודם
שהיום כאן ומחר בקבר - לא היה מפסיק,
ואם היה מפסיק - היו חותכין את ראשו
בסיף.]

על אחת כמה וכמה כשהוא עומד לפני מלך
מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעד
ולעולמי עולמים]. (לג.)

ד) אפילו נחש כרוך על עקבו - לא

יפסיק.

אבל: [1] בעקרב [2] בשור - מפסיק. [כי הוא
יותר מסוכן]. (לג.)

מרחיקים:

[1] משור תם - 50 אמות.

[2] ממועד - כמלוא עיניו.

[3] משור שחור ביומי ניסן - צריך לעלות על

הגג ולהוריד הסולם מתחתיו.

⁵ יש 3 מקורות לתפילה מתוך כובד ראש - שנדחו:

[1] 'והיא מרת נפש' - אולי רק חנה היתה מרירת לב.

[2] 'ואני ברב חסדך אבוא ביתך - אשתווה אל היכל קדשך
ביראתך' - אולי רק דוד היה מצער עצמו הרבה בבקשת
רחמים.

[3] 'השתחוו לה' בהדרת קודש' אל תיקרי 'בהדרת' אלא
'בחדרת' - אולי 'בהדרת' ממש, כמו שר' יהודה קישט עצמו
בבגדיו ואח"כ התפלל.

[דהיינו להזהר הרבה. כי כשרואה שעכשיו הארץ מלאה דשאים, זחה דעתו עליו ונכנס בו יצר הרע. רש"י].

נמרא: (ל):

ה) 'וגילו ברעדה': במקום גילה -

שם תהא רעדה. (רבה). (בגמרא מובא אחרי שלומדים מתחילת הפסוק - שצריך להתפלל בכובד ראש)

1) 6 עובדות בענין זה:

[1] אביי היה שמח יותר מדאי [ונראה כפורק עול]. א"ל רבה: 'וגילו ברעדה' כתיב. השיבו אביי: אני מניח תפילין. [והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי].

[2] אותו עובדה היה גם עם ר' זירא ור' ירמיה. אלא שאמר לו פסוק אחר: 'בכל עצב - יהיה מותר'. [כשאדם מראה את עצמו עצב - יהיה לו שכר].

[3] מר בריה דרבינא שבר כוס של זכוכית לבנה [השוה 400 זוז] בחתונת בנו - כי ראה שהחכמים שמחים יותר מדאי. (לא.)

[4] גם ר' אשי שבר כוס של זכוכית לבנה בחתונת בנו.

[5] בחתונת בנו של מר בריה דרבינא: שר ר' המנונא - ווי לן דמיתנן. והחכמים השיבו - היכן התורה והמצוות שיגינו עלינו מדינה של גיהנם.

[6] ר' יוחנן אמר בשם רשב"י: אסור לאדם שימלא שחוק בפיו בעולם הזה. [אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה' - (בזמן ש)יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה]. ריש לקיש לא מלא מימיו שחוק פיו - משעה ששמעה מר' יוחנן רבו.

ו) לא יפטר אדם מחבירו - אלא

מתוך דבר הלכה. (בברייתא מובא כהמשך ל'אין עומדין להתפלל מתוך עצבות וכי' אלא מתוך שמחה של מצוה!).

לא יפטר אדם מחבירו - מתוך: [1] שיחה. [2] שחוק. [3] קלות ראש. [4] דברים בטלים.

אלא מתוך דבר הלכה. [כי מתוך כך - זוכרהו].
[כמו שהנביאים סיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומין].⁶

ז) המתפלל - צריך שיכוין את לבו לשמים.

סימן לדבר: [אם] 'תכין לבם - [אז] תקשיב אזנד'.

2) כריעות והשתחויות ר' עקיבא

כשהיה ר' עקיבא מתפלל עם הציבור - היה מקצר. [מפני טורח ציבור].
כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, מפני כריעות והשתחויות.

ח) 4 הלכות תפילה הנלמדים מדניאל:

[1] לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות. [יכוין פתיחו ליה בעליתיה].

[2] להתפלל 3 פעמים ביום. [ולא כל היום]. [יוזמנין תלתא ביומאי וגו].

[לא מתפללים בשעה אחת את 3 התפילות - יערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו].

[3] גם כשהיה בית המקדש - כבר התפלל דניאל. [ידי הוא עבד מן קדמת דנאי].

[4] מתפללים נגד ירושלים. [נגד ירושלים].

ט) קודם מברכים 3 ראשונות של

שבח - ואח"כ מבקשים הצרכים:

(נלמד משלמה)

ונלמד מ'לשמוע אל הרנה [שבח] - [ואח"כ] ואל התפילה].

י) 8 הלכות לומדים מחנה: (5 הלכות

תפילה, 31 הלכות שונות)

⁶ ר' כהנא לוח את ר' שימי בר אשי, מפום נהרא - עד מקום הדקלים של בבל.

וביאר לו את מאמר האנשים שהדקלים של בבל הם מאדם הראשון - שאדם הראשון גזר על אותו מקום לישוב דקלים. [בארץ אשר לא עבר בה איש - ולא ישב 'אדם' שם].

ר' מרדכי לוח את ר' שימי בר אשי, מהגרוניא - עד בי כיפי / בי דורי.

1] המתפלל צריך שיכוין לבו. [יוחנה היא מדברת על לבה].

2] המתפלל צריך לחתוך בשפתיו. [רק שפתיה נעות].

3] אסור להגביה קולו בתפילתו. [וקולה לא ישמע].

4] שיכור אסור להתפלל. [ויחשבה על לשיכורה].

5] אסור לישוב בתוך 4 אמות של תפילה. [יאני האשה הנצבת עמכה בזה]. (לא:)

6] הרואה בחבירו דבר שאינו הגון - צריך להוכיחו. [ויאמר אליה עלי - עד מתי תשתכרין].

7] הנחשד בדבר שאין בו - צריך להודיעו [שאין בו אותו דבר מגונה]. [ותען חנה וגו' ויין ושכר לא שתיתי].

8] החושד את חבירו בדבר שאין בו: 1] צריך לפייסו. [ויען עלי ויאמר - לכי לשלום]. 2] צריך לברכו. [ויאלקי ישראל יתן את ש[א]לתך].

יא) 6 ביאורים בפסוקים שאמרה חנה:

1] 'ותדר נדר ותאמר - ה' צבקות' מיום שברא הקב"ה את עולמו - לא קראו 'צבאות' עד חנה. שאמרה: מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך - קשה בעיניך שתתן לי בן אחד? [כמו שעני מבקש מהמלך שיתן לו מכל הסעודה לפחות פרוסה אחת].

2] 'אם ראה תראה' לר' אלעזר: 'אם ראה' מוטב, ואם לאו 'תראה', שתלך ותסתתר בפני בעלה, ויקוים בה 'ונקתה ונזרעה זרע'. [כשיטת ר' ישמעאל - שאם היתה עקרה נפקדת].

לר' עקיבא: כתוב כפל לשון - 'ראה תראה', כי דברה תורה כלשון בני אדם. [ונקתה ונזרעה זרע - שיוולדת: 1] בריוח. 2] ארוכים. 3] לבנים. 4] שנים].

3) 'אמתך' 3 פעמים:

שלא עברה על 3:

1] 'דבקי' מיתה [שהאשה נבדקת בהם בשעת הסכנה].

2] 'דבקי' מיתה [שמדביקים את המיתה לפני הזמן].

והם: 1] נדה. 2] חלה. 3] הדלקת הנר.

4) 'ונתתה לאמתך זרע אנשים' (4 ביאורים)

1] לרב: אדם שיהא חשוב לימנות בין אנשים.

2] לשמואל: זרע שמושך 2 אנשים. שאול ודוד.

3] לר' יוחנן: זרע ששקול כנגד 2 אנשים. משה ואהרן. [משה ואהרן בכהניו - ושמואל בקוראי שמו].

4] לרבנן: זרע שמובלע בין אנשים. [לא: 1] ארוך - גוץ. 2] רזה - שמן. 3] לבן - אדום. 4] חכם (יותר מדאי, שלא ישלוט בו עין הרע) - טפש].

5) 'אל הנער הזה התפללתי'

שמואל הורה הלכה לפני עלי הכהן רבו, ששחיטה כשרה בזר. [והקריבו הכהנים], ודינו במיתה.

חנה לא הסכימה שעלי יתפלל ויוולד לה בן גדול ממנו, כי התפללה אל הנער הזה. (ויותר חביב אצלה נער שנולד ע"י תפלתה. מהרש"א).

6) 'יוחנה היא מדברת על לבה'

על עסקי לבה. שלא ברא שום אבר לבטלה, וגם הדדים שעל לבה ניתנו כדי להניק בן. (ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא)

יב) היושב בתענית בשבת:

(אותו אמורא)

1] קורעין לו גזר דין של 70 שנה. 2] נפרעין ממנו על ביטול עונג שבת. ולכן יתענה גם למחר.

יג) 3 הטיחו דברים כלפי מעלה:

1] חנה. [ותתפלל על ה'].

2] אליהו. [ויאתה הסיבות את לבם אחרנית]. (שהיה בידו להכין לבם אליו).

וה' הודה אליו. [יואשר הרעותיי].

[3] משה. [ויתפלל משה 'אלי ה" - וקוראים
יעלי] (לב. יבואר שם)